

به نام خداوند بخشنده مهربان

اقتصادِ سیاسی

مناقشهٔ اتمی ایران

(درآمدی بر عبور تمدن‌ها)

دکتر محسن رِنانی

(عضو هیئت علمی دانشگاه اصفهان)

تدوین اولیه: بهار ۱۳۸۴ تا زمستان ۱۳۸۵

تکمیل و بهنگام‌سازی: بهار و تابستان ۱۳۸۷

تکثیر پنج نسخه کاغذی و ارسال برای مقامات ارشد: مهر ۱۳۸۷

انتشار نسخه چاپی (کتاب کامل): آذر ۱۳۹۸

Renani, Mohsen, 1966

رنانی، محسن - ۱۳۴۴

سرشناسه

اقتصاد سیاسی مناقشه اتمی ایران؛ درآمدی بر عبور تمدن‌ها / نویسنده: دکتر محسن رنانی، ۱۳۹۸.

عنوان و پدیدآور

تهران، نور علم.

مشخصات نشر

۶۶۵ ص. نمودار، جدول.

مشخصات ظاهری

The Political Economy of Iran Nuclear Dispute; an Introduction to the Transition of the Civilizations

عنوان انگلیسی

۹-۳۲۲-۱۶۹-۶۰۰-۹۷۸:

شابک

۱. سیاست انرژی - مدیریت. ۲. انرژی اتمی - ایران. ۳. خلیج فارس، منطقه - جنبه‌های استراتژیکی. ۴. انرژی، منابع - ایالات متحده آمریکا - آینده‌نگری. ۵. اقتصاد سیاسی. ۶. نفت - صنعت و تجارت - کشورهای غربی.

موضوع

۱۳۹۸ ۷ الف ۹ / HC ۴۷۵

رده بندی - بره

۳۳۳/۷۹:

رده بندی - دی

۳۵۶۹۷۸۸:

شماره کتابشناسی

ملی

نشر نور علم - تهران - خ، تالاب - خ منیری جاوید (اردیبهشت) - پ ۱۴ - تلفن: ۰۶۴۰۵۸۸۰ و ۰۶۴۰۵۸۹۴

۰۹۱۲۳۳۳۴۲۲@fore'n@aoo.com فروشگاه: دانشکده اقتصاد دانشگاه تهران

- عنوان: اقتصاد سیاسی مناقشه اتمی - ۱. (درآمدی بر عبور تمدن‌ها)
- نویسنده: دکتر محسن رنانی (عضویت علمی دانشگاه اصفهان)
- طرح روی جلد: حسین حسینی
- صفحه آرای: عباد تیموری
- ناشر: نشر نور علم
- شمارگان: ۱۰۰۰ جلد
- شابک: ۹-۳۲۲-۱۶۹-۶۰۰-۹۷۸
- نوبت چاپ: اول ۱۳۹۸
- چاپ و صحافی: الغدير
- قیمت: ۹۸۰۰۰ تومان

تمامی حقوق این کتاب متعلق به ناشر است. نقل مطالب این کتاب (به هر زبانی) با ذکر مأخذ آزاد است. هرگونه انتشار به صورت کاغذی (چاپ، فتوکپی، تصویر و ...) یا الکترونیکی کتاب به قصد انتفاع، و نیز انتشار ترجمه کامل آن به زبان‌های دیگر نیازمند دریافت اجازه از ناشر یا مؤلف است.

در صورت عدم دسترسی به کتاب‌های این انتشارات، از طریق تماس با ۰۹۱۲۳۳۳۴۲۲۹ کتاب‌ها با پست به تمام نقاط ایران ارسال می‌شود.

فهرست مطالب

۱۱	مقدمه نسخه چاپی.....
۱۶	مقدمه‌ی نسخه کامل الکترونیک.....
۲۲	مقدمه جلد اول الکترونیک.....
۳۵	آگاهی.....
۳۷	یادآوری.....
۳۸	نامه به مسئولان: شد نظام.....
۶۰	پیش‌گفتار.....
۷۰	درآمد: طرح ملی مسئله.....
۷۱	این کتاب چه نمی‌گوید.....
۷۸	این کتاب چه می‌گوید؟.....
۹۴	فصل اول: چرا ثبات - و اتحاد الیاتی ایران در سه دهه آینده به نفت بسته است؟.....
۹۴	مقدمه.....
۹۵	۱-۱. چرا دیگر نباید انقلاب کرد؟.....
۱۰۳	۲-۱. برخی چالش‌های مهم آینده ایران.....
۱۰۴	۱-۲-۱. چالش‌های مختلف ناشی از رشد سریع جمعیت.....
۱۰۸	۲-۲-۱. چالش جهانی شدن اقتصاد ایران.....
۱۱۲	۳-۲-۱. چالش فعالیت‌های غیررسمی.....
۱۱۵	۴-۲-۱. چالش دولت بزرگ و ناکارآمد.....
۱۱۹	۵-۲-۱. چالش حکومت نفوذهای ناهمگن.....
۱۲۰	۶-۲-۱. چالش تله بنیان‌گذار.....
۱۲۵	۷-۲-۱. چالش سقوط سرمایه اجتماعی.....
۱۲۹	جمع‌بندی.....
۱۳۲	فصل دوم: نگاهی به تجارب پرهزینه غرب در قرن بیستم.....
۱۳۲	مقدمه.....
۱۴۳	۱-۲. نگاهی به تجارب پرهزینه غرب در قرن بیستم.....
۱۴۵	۲-۲. ضربه اول: جنگ‌های جهانی.....
۱۴۷	۳-۲. ضربه دوم: انقلاب‌های سوسیالیستی.....

۱۴۹	۱-۳-۲. عوامل درونی.....
۱۵۵	۲-۳-۲. عوامل بیرونی.....
۱۶۰	۴-۲. ضربه سوم: بحران بزرگ اقتصادی.....
۱۶۲	۵-۲. ضربه چهارم: شوک‌های بزرگ نفتی.....
۱۶۸	جمع‌بندی.....
۱۶۹	فصل سوم: اقتصاد سیاسی نفت: گذشته و آینده.....
۱۶۹	مقدمه.....
۱۷۰	۱-۳. تداوم حاکمیت نفت.....
۱۷۴	۲-۳. نگاه به آینده تقاضای نفت.....
۱۷۵	۳-۳. نگاه به آینده عرضه نفت.....
۱۸۴	۴-۳. امنیت عرضه انرژی.....
۱۸۹	۵-۳. نگاهی به استراتژی کشورهای غربی.....
۱۹۵	۶-۳. چشم‌انداز آینده.....
۱۹۵	۱-۴-۳. تسلط غرب در مدیریت فضای نفت رو به کاهش است.....
۱۹۷	۲-۴-۳. تسلط غرب در مدیریت عرضه نفت رو به کاهش است.....
۱۹۸	۳-۴-۳. عدم تقارن بین مناطق عرضه فضای نفت گسترش می‌یابد.....
۲۰۰	۴-۴-۳. عرضه جهانی نفت در دو دهه آینده به بره اوج خود نزدیک می‌شود.....
۲۰۱	جمع‌بندی.....
۲۰۷	فصل چهارم: میراث‌های شوم قرن بیستم برای غرب.....
۲۰۷	مقدمه.....
۲۰۷	۱-۴. جهان در محاصره لشکر آلودگی.....
۲۱۹	۲-۴. غرب و کهولت سیستمی.....
۲۲۰	۱-۲-۴. چرخه عمر سیستم‌ها.....
۲۲۷	۲-۲-۴. نشانه‌های کهولت سیستمی غرب.....
۲۳۲	۲-۲-۴. الف: کهولت سنی جمعیت.....
۲۳۳	۲-۲-۴. ب: کهولت کیفی جمعیت.....
۲۴۵	۲-۲-۴. پ: کاهش کنترل‌پذیری سیستم.....
۲۴۹	۲-۲-۴. ت: نیاز به جذب نیرو از بیرون سیستم.....
۲۵۰	۲-۲-۴. ث: کاهش ظرفیت‌های درونی ارتقای سیستم.....
۲۵۹	۲-۲-۴. ج: کسری مداوم در تراز انرژی سیستم.....

۲۸۲	۴-۲. ج: کاهش ظرفیت خرسندی سیستم
۲۹۰	جمع‌بندی
۲۹۳	فصل پنجم: عبور تمدن‌ها: پیش به سوی نبرد برای تسخیر پایان تاریخ
۲۹۳	مقدمه
۲۹۶	۵-۱. نگاهی کوتاه به نظریه «پایان تاریخ»
۳۰۱	۵-۲. نگاهی کوتاه به نظریه «برخورد تمدن‌ها»
۳۰۶	۵-۳. نتایج سیاستی نظریه هانتینگتون
۳۰۸	۵-۴. چرا نظریه برخورد تمدن‌ها نظریه مهمی است؟
۳۱۱	۵-۵. برخورد غرب با این دو نظریه
۳۱۹	۵-۶. آیا نظریه برخورد تمدن‌ها آمده است تا محقق شود؟
۳۲۷	۵-۷. بی‌ثباتی و پیش‌بینی ناپذیری تمدن اسلامی
۳۳۶	۵-۸. عبور تمدن‌ها
۳۴۳	۵-۹. جنگ خداحافظی
۳۵۲	۵-۱۰. خداحافظی با خاورمیانه اسلام
۳۷۲	جمع‌بندی
۳۷۵	فصل ششم: منافع غرب در منازعه اتمی با ایران
۳۷۵	مقدمه
۳۷۶	۶-۱. ایران، بازیگر محوری در پروژه «جنگ خداحافظی» غرب
۳۷۸	۶-۱-۱. وجود زمینه‌های متعدد برای تنش
۳۸۱	۶-۱-۲. وجود آستانه‌ای از پیش‌بینی‌پذیری
۳۸۴	۶-۱-۳. رفتار ایران واکنشی و قابل مدیریت است
۳۸۹	۶-۱-۴. بالا بردن سهم ایران در صادرات نفت
۳۸۹	۶-۱-۵. تسریع صادرات گاز ایران
۳۹۳	۶-۱-۶. ایران نباید در ۲۰۲۰ قدرت اول انرژی جهان شود
۳۹۷	۶-۱-۷. تأمین منفعت همه اعضای دائم شورای امنیت
۳۹۸	۶-۱-۸. ایجاد ناامیدی و بی‌اعتباری ایدئولوژیک در تمدن اسلام
۴۰۲	۶-۱-۹. تقویت ارتباط کشورهای عربی با غرب
۴۰۳	۶-۲. غرب و نسل سوم سیاست‌های انرژی
۴۰۴	۶-۲-۱. عبور از نفت: تحقق یک هدف تاریخی
۴۱۲	۶-۲-۲. گزینه‌های در دسترس

۴۲۰	۳-۲-۶. نعل وارونه غرب: شوک مدیریت شده در بازار نفت
۴۳۱	۳-۶. چرا منافع غرب در افزایش قیمت نفت است؟
۴۳۱	۳-۶-۱. رفع موانع توسعه نیروگاه‌های اتمی در غرب
۴۳۳	۳-۶-۲. افزایش سرمایه‌گذاری در گاز
۴۳۴	۳-۳-۶. اقتصادی شدن سرمایه‌گذاری در ذخایر نفت
۴۳۵	۳-۶-۴. توسعه سرمایه‌گذاری در سایر انرژی‌های نو
۴۳۶	۳-۶-۵. افزایش مسابقه تسلیحاتی و تداوم حیات صنایع نظامی غرب
۴۴۰	۳-۶-۶. کاهش ارزش دلار: ابزار کنترل پیامدهای قیمت نفت
۴۴۵	۳-۶-۷. بل مس‌آل چین و هند
۴۵۶	۳-۶-۸. بین منافع روسیه
۴۶۲	جمع‌بندی
۴۶۵	فصل هفتم: داد ها چه می گویند؟ نگاهی آماری به آنچه رخ داده است
۴۶۵	مقدمه
۴۶۶	۷-۱. نگاهی کلی به روند قیمت نفت
۴۷۰	۷-۲. بررسی جزئی تر روند قیمت نفت
۴۷۶	۷-۳. تحلیل آماری نوسانات رشد قیمت
۴۸۵	۷-۴. تحلیل اقتصادسنجی تحولات بازار نفت
۴۸۸	۷-۴-۱. چارچوب نظری مدل
۴۹۰	۷-۴-۲. منابع آماری برآوردها
۴۹۱	۷-۴-۳. روش برآورد
۴۹۱	۷-۴-۴. برآورد مدل
۴۹۵	۷-۴-۵. بررسی عدم تقارن در اثرگذاری شوک‌ها
۴۹۶	جمع‌بندی
۴۹۸	پیوست‌های فصل هفتم:
۴۹۸	پیوست اول: تصریح مدل
۴۹۸	الف) هزینه‌ی نهایی
۴۹۹	ب) رنت کمیایی
۵۰۱	پ) امنیت عرضه
۵۰۵	ت) سایر عوامل
۵۱۰	پیوست دوم: معرفی مدل‌های ARCH و GARCH

۵۱۰	الف) مدل‌های خانواده‌ی ARCH.....
۵۱۱	ب) مدل‌های مبتنی بر عدم تقارن: TARCH و EGARCH.....
۵۱۳	پیوست سوم: برآورد مدل.....
۵۱۶	پیوست چهارم: مبانی تئوریک بررسی عدم تقارن.....
۵۱۹	فصل هشتم: نظریه بازی‌ها: تحلیل بازی اتمی ایران و غرب.....
۵۱۹	مقدمه.....
۵۲۰	۸-۱. نگاهی به نظریه بازی‌ها.....
۵۲۱	۸-۱-۱. طبیعتی بازی‌ها.....
۵۲۳	۸-۱-۲. نمونه که بازی ایستا با اطلاعات کامل.....
۵۲۵	۸-۱-۳. نمونه یک بازی پویا.....
۵۲۸	۸-۲. تحلیل بازی اتمی ایران و غرب.....
۵۴۰	۸-۲-۱. بازی ایران و غرب در مدل ناش.....
۵۴۳	۸-۲-۲. رفتار استراتژیک.....
۵۴۵	۸-۲-۳. بازی «خودآزمی» غرب.....
۵۴۸	۸-۲-۴. ممانعت از شکل‌گیری بازی «ناسترو» که.....
۵۵۰	۸-۲-۵. جمع‌بندی.....
۵۵۱	۸-۳. گزارش لحظه به لحظه از بازی غرب با ایران.....
۵۵۵	فصل نهم: غول بیدار می‌شود: نگاهی به تحولاتی که در میان است.....
۵۵۵	مقدمه.....
۵۵۶	۹-۱. تحولات انرژی‌های فسیلی.....
۵۶۱	۹-۲. تحولات انرژی اتمی.....
۵۶۸	۹-۳. تحولات در سوخت‌های نو.....
۵۹۷	۹-۴. جهش در سپهر دانایی: از دایناسورها تا نانوسورها.....
۶۱۴	جمع‌بندی.....
۶۱۵	فصل دهم: سخن پایانی.....
۶۲۸	پیوست‌های کتاب.....
۶۲۸	اشاره.....
۶۳۰	پیوست اول: «نفت‌نامه» اول به آقای خاتمی.....
۶۵۳	پیوست دوم: «نفت‌نامه» دوم به آقای خاتمی.....

مقدمه نسخه چاپی

اکنون که فرصت و امکان انتشار نسخه چاپی کتاب «اقتصاد سیاسی مناقشه اتمی ایران» فراهم آمده است حقیقتاً حرف تازه‌ای برای افزودن به این کتاب، به عنوان مقدمه‌ای جدید، ندارم. متن کتاب خود گویای همه حرف‌های گفتمانی هستند. به طور خاص نیز مقدمه‌های قبلی، پیشگفتار و نامه‌ای که در اول کتاب خطاب به مقامات عالی‌رتبه آمده است، که تقریباً چکیده‌ی ایده‌ی محوری کتاب در آن گنجانده شده است، همراه با بخش «درآمد» طرح کلی مدینه است که در آن به روشنی به آنچه این کتاب می‌گوید و آنچه نمی‌گوید، اشاره شده است، می‌تواند برای خواننده‌ای که فرصت خواندن کل کتاب را ندارد، تصویر کلی محتوای کتاب را به نمایش بگذارد. با این حال، من در این نسخه نیز به صورت فشرده‌تر ایده‌های کتاب را باز می‌نمایم:

خیلی خلاصه، پانزده «پیش‌درمان» شروع تدوین کتاب، ولی یازده سال، پیش از زمان تقدیم کتاب به مقامات) این ده ادعای محور در این کتاب مطرح شده است:

۱- کشاندن ایران به حوزه غنی‌سازی محرمانه اتمی، احتمالاً طراحی آمریکایی‌ها بوده است تا ایران را وارد یک مناقشه بلندمدت حساس کنند تا از آن طریق بتوانند یک بازی سیاسی بلندمدت را در منطقه خلیج فارس مدیریت کنند (ایده این است که آمریکایی‌ها با فروش «برمان» نقش‌ها و تجهیزات اتمی آلوده به ایران از طریق عبدالقدیرخان، دانشمند اتمی پاکستان، که بعداً معلوم شد جاسوس ازمان سیا بوده است، پای ایران را به مناقشه اتمی کشانده‌اند).

۲- غرب و به طور خاص آمریکا تلاش می‌کند تا مناقشه اتمی ایران طولانی‌تر شود تا تحولات بعدی منطقه به ویژه در مدیریت بازارهای جهانی نفت، بتواند با کم و زیاد کردن فتنه این منطقه، آن حوزه‌ها را تا حدودی مدیریت کند.

۳- تلاش اصلی غرب، به ویژه آمریکا این است که تا سال ۲۰۲۰ از اعتیاد و وابستگی به نفت حوزه خلیج فارس آزاد شود.

۴- نهایتاً غرب تلاش دارد که تا پایان دهه ۲۰۲۰ با سرعت بالایی به سوی جایگزینی نفت با سوخت‌های نو و پاک حرکت کند تا روند گرمایش زمین را متوقف کند. چرا که بیشترین خسارت از گرمایش زمین را خود غربی‌ها خواهند دید.

۵- بهترین راه برای آنکه غرب هم از اعتیاد به نفت منطقه بی‌ثبات خاورمیانه آزاد شود و هم سوخت‌های پاک را جایگزین سوخت‌های فسیلی کند، افزایش طولانی مدت قیمت نفت است. با گران شدن نفت، رشد تقاضای نفت کند و حتی متوقف می‌شود و سرمایه‌گذاری در سوخت‌های پاک نیز اقتصادی می‌شود.

۶- قیمت نفت برای هفت تا ده سال حدود ۱۰۰ دلار و بالاتر می‌ماند تا به اندازه کافی انگیزه برای سرمایه‌گذاری در سوخت‌های پاک ایجاد شود. آنگاه پس از آنکه سرمایه‌گذاری در سوخت‌های پاک به شدت بالا رفت و نیز الگوی مصرف سوخت‌های فسیلی بهبود یافت و نرخ رشد مصرف این سوخت‌ها متوقف شد، قیمت نفت دوباره به زیر ۵۰ دلار کاهش می‌یابد.

۷- اگر اوپاما رییس‌جمهور آمریکا شود (سال ۲۰۰۸)، خطر جنگ از سر ایران رفع می‌شود، اما اوپاما با ایران بسیار قاطع تر حساب شده‌تر از جورج بوش برخورد خواهد کرد. او از راه‌های سیاسی فشارهای سنگینی بر ایران خواهد آورد و نهایتاً ایران را به نقطه آجمز و مصالحه اجباری خواهد رساند. علت آن نیز این است که اوپاما با یک مأموریت روشن به یک نظریه دقیق در مورد آینده انرژی پا به کاخ سفید خواهد گذاشت و برای تحقق مأموریت خود، یکی از بهترین راه‌ها را طولانی کردن مناقشه اتمی همراه با فشار بر ایران خواهد یافت.

۸- اکنون که اوپاما اعلام کرده است که حاضر است با ایران گفت‌وگو کند، بهتر است ایران به این موضع اوپاما واکنش مثبت نشان دهد و حتی مذاکره با او را قبل از انتخابات ریاست‌جمهوری آمریکا (۲۰۰۸) آغاز کند. خواه اوپاما در انتخابات برنده شود یا نه، این کار، فرصت‌های انتخاب در آینده را برای ایران افزایش خواهد داد و ایران را از افتادن در مسیری بی‌نتیجه و بی‌عقلانی در مناقشه اتمی محافظت می‌کند.

۹- خسارت‌های اقتصادی مناقشه اتمی برای ایران در بلندمدت به حدی رسیده است، که حتی اگر مذاکره با آمریکا نیز به صلاح نظام نیست، بهتر است ایران یک‌طرفه و داوطلبانه، کلیه فعالیت‌های اتمی حساس خود را با اعلام رسمی و آشکار و با تبلیغاتی وسیع برای چند سال متوقف کند و با ایجاد مکان نظارت جهانی، سوءظن جهانی در مسئله فعالیت‌های اتمی ایران را از بین ببرد. از بین بردن فضای ایران‌هراسی و رفع سوءظن و ایجاد اعتماد جهانی نسبت به فعالیت‌های ایران، کوتاه‌ترین و کم‌هزینه‌ترین راهی است که ایران می‌تواند در مناقشه اتمی دنبال کند.

۱۰- خاورمیانه به زودی وارد مرحله جنگ‌های فرسایشی و مخرب خواهد شد. کاهش درآمدهای نفتی، گسترش فقر و شکاف طبقاتی همراه با مداخله قدرت‌های بزرگ در خاورمیانه، به زودی آن را وارد سلسله

جنگ‌های درازدامنه‌ای خواهد کرد که من آن را «جنگ خداحافظی» نام نهاده‌ام. در واقع به نفع تمدن غرب است که قطب فرهنگی و اقتصادی جهان اسلام (خاورمیانه) به یک «سرزمین سوخته» تبدیل شود.

اکنون حوادث ده سال اخیر در ایران و در خاورمیانه در پیش چشم ماست و می‌تواند به خواننده این امکان را بدهد که مدعاهای این کتاب را با شواهد تجربی ارزیابی کند.

من البته همچنان به کلیت تحلیل این کتاب معتمد و آن را قابل دفاع می‌دانم. گرچه ممکن است برخی شواهد تجربی که در سال‌های اخیر به وقوع پیوسته است نافی تحلیل‌های این کتاب باشد اما عمده شواهد پدیدار شده مؤید تحلیل‌ها و پیش‌بینی‌های آن است و البته برخی از پیش‌بینی‌های انجام شده نیز عملاً و عیناً محقق شده است.

روشن است که پس از یازده سال، هم برخی اطلاعات ارائه شده در کتاب، قدیمی شده است و باید بهنگام می‌شد و هم برخی اطلاعات ارائه شده، اکنون با اطلاعات تازه، غیر دقیق می‌نماید و باید تصحیح می‌شد. همچنین با پیشرفت سریع در علوم آماری و اقتصادسنجی در سال‌های اخیر، برخی تکنیک‌های آماری به کار گرفته شده در این کتاب، اگر ن دیگر قدیمی و عقب مانده می‌نماید و به طور طبیعی تحلیل‌های متکی بر آنها نیز به همان نسبت غیر دقیق و احتمالاً ناموجه خواهد بود. با این حال چون مأموریت اصلی این کتاب (ترغیب سیاستگران ارشد کشور به اصلاح ابرد خود در مناقشه اتمی)، در «گذشته» پایان یافته است و انتشار آن اکنون بیشتر جنبه ثبت رسمی یک رسد و رشوی را دارد و شاید در آینده ایده‌هایی برای پژوهشگران و دانشجویان علوم اجتماعی داشته باشد، این کتاب را به همان شکلی که پانزده سال پیش تدوین شده و یازده سال پیش برای مقامات ارشد کشور ارسال شد، است به صورت چاپی باز نشر می‌کنیم. یعنی نه تنها صفحه‌آرایی کتاب را هم به هم نزده‌ایم، بلکه اشکالات فنی، چاپی و ویرایشی را هم دست نزده‌ایم تا اصالت کتاب حفظ شود. همان گونه که قبلاً در مقدمه نسخه‌های «کثر» یک کتاب گفته‌ام (منتشر شده در سال‌های ۹۲ و ۹۴ که در این نسخه نیز عیناً درج شده است) نسخه‌های «الکثر» یک کتاب حتی یک کلمه تغییر منتشر شده‌اند. این نسخه چاپی نیز عیناً همان نسخه است تنها با چند تغییر کوچک. حذف چند جمله‌ی از نظر سیاسی حساس که با نشانه (...) مشخص شده است؛ حذف یک نامه اداری صادره از طرف دفتر رئیس‌جمهور اسبق که دارای مهر محرمانه بوده است؛ و نهایتاً تغییر خطاب‌های نامه اول کتاب.

شاید اگر اکنون می‌خواستیم اصلاح عمده‌ای در این کتاب انجام بدهیم این بود که در بسیاری موارد به جای واژه «غرب» واژه «آمریکا» و برخی جاها نیز عبارت «آمریکا و انگلستان» را می‌گذاشتم، یعنی جاهایی که به غرب به عنوان یک کلیت واحد اشاره کرده‌ام و آن را طراح بازی مناقشه اتمی برای ایران قلمداد کرده‌ام، بهتر بود به آمریکا و انگلستان اشاره می‌کردم. بنابراین به عنوان یک تغییر کلی شما می‌توانید

در بیشتر مواردی که در این کتاب به واژه «غرب» برمی‌خورید به ویژه جاهایی که صحبت از طراحی و بازیگری در برابر ایران است، از واژه غرب دو کشور آمریکا و بریتانیای کبیر (انگلستان به انضمام کانادا و استرالیا) را برداشت کنید.

و اکنون که دیگر انتشار این کتاب نگرانی‌آور نیست و فضا و واقعیات اطراف ما چنان تغییر کرده است که نقد سیاست‌های اتمی به یک رویه معمول در میان فعالان چپ و راست تبدیل شده است دیگر برای نام‌بردن از کسانی که در تدوین این کتاب مرایای کرده‌اند نگرانی ندارم، بدون اینکه بخواهم سهم و میزان و اهمیت مشارکت همکارانم در به انجام رساندن مطالعات این کتاب را ذکر کنم (که عملاً هم پس از ۱۵ سال برایم مقدمه نیست، تنها از آنها نام می‌برم. همه این عزیزان در زمان تدوین کتاب یا مستقیماً دانشجوی من بوده‌اند یا دوره دانشجویی خود را سپری می‌کرده‌اند و اکنون نیز بیشتر آنها در داخل یا خارج از کشور استاد دانشگاه یا محققان برجسته‌ای هستند. بنابراین بر خود لازم می‌دانم یک بار دیگر از این بزرگواران که بدون یاری بی‌رشوت و منافع آنان این کار چهره نمی‌یست صمیمانه سپاسگزاری کنم: (به ترتیب حروف الفبا، خانم‌ها و آقایان) دکتر سیرین ابابیان، انظم اکبری، بهاره اکبری، دکتر امیر جباری، دکتر حسن دلیری، دکتر زهرا دهقان، دکتر مصطفی حسن‌محمادی، دکتر علی ساسان، دکتر روح‌الله شهنازی، دکتر همایون شیرازی، مجید فاضلی، دکتر محمد قاضی‌عسگر، دکتر مؤگان معلمی، دکتر رزیتا مؤیدفر، لعلی واعظ، و مهدی وفامهر.

محسن رفائی

دانشگاه اصفهان - مهر ۱۳۹۸